

וְלֹא בְּאֵלֶיהָ - שומן שבאליה המותר באכילה, **וְלֹא בְּחֶלֶב** - שומן הבשר האסור באכילה (ר"י מלוניל). ושומן טהור שבבשר בכלל חלב הוא ואסור בהדלקה (ביאה"ל רסד, ג ד"ה ולא בחלב, וראה שם שהאליה רבה והפמ"ג מסתפקים בה).

נְחוֹם הַמָּדִי אוֹמֵר מְדַלְקִין בְּחֶלֶב מְבוּשָׁל, הוא חלב מהותך [נמס] (רש"י להלן כד, ב ד"ה נחום). ויש מפרשים, שחלב מבושל הוא חלב שהתבשל וחזר ונקרש (רמב"ן ורשב"א כא, א ד"ה חלב).

וְחֻכְמִים אוֹמְרִים אֲחָד מְבוּשָׁל וְאֲחָד שְׂאִינוּ מְבוּשָׁל אֵין מְדַלְקִין בּוֹ, ולהלן (כד, ב) ביארו מה מוסיפים חכמים על תנא קמא שגם אסר להדליק בחלב מבושל:

גְּמָרָא. בְּעֶמְרֵינְתָּא דְאֵית בֵּיהּ, ואף ששנינו להלן (כד, ב) 'כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו', ולכש' יוצא הוא מן העץ, אך כיון שאין למדים מן הכללות כמבואר בעירובין (כז, א), הוצרך התנא לכתוב כן בפירוש (תוס', רשב"א בתי' הראשון). ויש שפירש ש'כל היוצא מן העץ' היינו שיוצא על ידי כתישה, אך 'לכש' אינו יוצא על ידי כתישה אלא עומד בעץ בפני עצמו (רשב"א בתי' השני, וראה בפני יהושע שגם התוס' מודה לתנ' זה).

כְּתָנָא דְדִיִּיק וְלֹא נְפִיָּן, ומחמת כן השמן אינו נמשך אחריו (רש"י). ומה שאמרו להלן (כא, א) שפסולי פתילות הוא משום שהאור מסכסכת בהם, הוא משום שהפתילה אינה מושכת את השמן (שפת אמת, בית הלוי עה"ת עניני חנוכה ד"ה מהו דתימא, בדעת רש"י).

אָמַר לִיה רַבִּין לְאֶבְיָי הֵינּוּ פִלְךְ דְהַנָּן, והו"מטכסא' עשויה היא מעיקר המשי ולא מפסולת המשי, ורבין סובר שגם עיקר המשי נחשב כ'כלך' ואסור בהדלקה, וחולק על רב יצחק בר יעריא שרק הפסולת המשי נחשב כ'כלך' (וראה רש"י ד"ה גושקרא).

אָמַר לִיה אֲנִן שִׁירָא פְּרָנְדָא קְרִינָן לִיה, לפי שהוא מעיקר המשי, ואינו 'כלך' שהוא מפסולת המשי וכבר יצחק בר יעריא.

מֵתִיבֵי הַשִּׁירָאִים וְהַפִּלְךְ וְכוּ', תִּיּוֹבְתָא דְרַבִּין תִּיּוֹבְתָא, שלדבריו השיראין הם כלך (מהר"ם, וראה מהרש"א ומהרש"ל מה שביארו לגי' התוס').

הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶן שֵׁל צִמְרָא וְשֵׁל שַׁעַר - ואף שגם לתנא של המשנה לא שייך להדליק בהם, אך הברייתא הוסיפה שפתילה העשויה מצמר ושער פסולה לפי שאינה מושכת את השמן (תוס'), ולכן אין מדליקים בפתילות אלו גם אם כרך עליהם דבר שמדליקים בו, גזירה שמא ידליקו בשמנים אחרים שאינם נמשכים (ראה להלן כא, א). אך לתנא של המשנה שסובר שלא שייך להדליק בהם, אם כרך עליהם דבר שמדליקים בו יכול להדליק בהם (ראש יוסף, רא"מ הורויין). ■ וכן נפסק להלכה (ש"ע או"ח רסד, א-ב).

שַׁעֲרָא אֶצְטְרִיכָא לִיה מַהוּ דְתִימָא לְפִתִּילוֹת נְמִי לֹא חֲזִיָּא, ואם עשה נרות משעורה ובתוכם פתילה אסור להדליקו, **קָא מְשַׁמַּע לָן** שאינו אסור אלא כשנתן את השעורה בכלי כשמן, אבל כשחברו יחד ועשה מהם נר מותר, והואל והאש נמשכת יפה אחר הנר (רשב"א ע"פ רש"י ותוס', בעל המאור). ויש מפרשים, שבתחילה סברנו שגם אם עשה פתילות משעורה אסור להדליקו, קמ"ל שיכול להדליקו כיון שיש שמן בכלי, אבל אם אין בו שמן והוא נר שלנו אסור להדליק בו (תוס' בשם חכמי נרבנא, וראה במאירי שתמה איך אפשר לעשות פתילות משעורה, והמגיד משנה שבת ה, ח כתב, שכנראה היה להם דרך לעשות פתילות משעורה).

■ להלכה, מדליקים בפתילה שכרוך סביבה זפת או שעורה או חלב (ש"ע או"ח רסד, ז). וכשהפתילה פסולה, אין להדליק בו אפילו שהשעורה כרוכה סביב הפתילה (ש"ע או"ח רסד, ז).

אָמַר רַב כְּהֵנָּא קָנִים שְׂאָגְדָן צְרִיכִין רוֹב וְכוּ', ורב כהנא סובר בקנים כרב הונא, ובגרעינים כרב חסדא (רש"י). ויש מפרשים שבין קנים ובין גרעינים מפורזים אינם צריכים רוב, ורק כשהקנים אגודות והגרעינים בסל צריכים רוב (גירסת הר"ף והרמב"ם שבת ג, כא), ויש מפרשים, שאם הקנים אגודות והגרעינים בסל אינם צריכים רוב, וכשהם מפורזים צריכים רוב (גירסת הרא"ש מאו והטור רנה) ■ להלכה, יש אומרים שרק מפורזים אינם צריכים רוב, ויש אומרים שרק כשהם אגודים או בסל אינם צריכים רוב (ש"ע או"ח רנה, ג).

אָרְבַּע מְדוּרוֹת אֵין צְרִיכִין רוֹב וְכוּ' אֵף שֵׁל קֶשׁ וְשֵׁל גְּבָבָא ■ וכן נפסק להלכה (ש"ע או"ח רנה, ג).

הַמְדַלֵּק צִרְיָ שְׂדִילֵק בְּרוֹב הַיּוֹצֵא של הפתילה, שלא יכבה ויבוא להטות הנר (פסקי הרי"ד), וביום טוב אין צריך להדליק ברוב היוצא [שמותר להדליק אש] (רישב"א להלן כה, ב ד"ה וביו"ט). ויש שפירש, שהדן להדליק ברוב היוצא הוא כדי שיהיה הלהב עולה יפה מיד כשיסלק ידו, כשם שהיה בהדלקת המנורה שבמקדש (לבוש רסד, ה, ה"ד במשנ"ב ש"ס עו). ולדבריו, גם בהדלקת נרות חנוכה צריך להדליק ברוב היוצא (בן אבן חי ב נח טו, וראה בביאה"ל תרעג, ב ד"ה הדלקה).

שׁוֹכָא דְאָרְזָא, לפי שהצמר שיש בתוכו מדליק את עצו, ולכן הוא דולק יותר טוב מפתילה. אך כשהצמר שלו משמש רק כפתילה, אין מדליקים בו בשבת כמבואר להלן בסמוך (בתחילת פרק שני), לפי שאין האש נאחזת בו היטב (רא"מ הורויין).

פרק שני - במה מדליקין

הקדמה: בפרק הקודם שנינו דינים הנוגעים סמוך לחשיכה, לא יצא החייט במחטו (א, א), אין שוררין דיו וסמנין (ז, ב), אין צולין בשר וכו' (יט, ב), ובפרק זה שונים אנו דיני הדלקת הנר הנוהג עם חשיכה (תוס' לעיל ב א, ד"ה יציאות). הדלקת הנר מכלל עונג שבת היא (רמב"ם שבת ה, א, תוס' להלן כה, ב ד"ה הדלקת), ומכלל כבוד שבת היא (רמב"ם שבת ל, ה, רש"י להלן כה, ב ד"ה חובה). ובמקום הסעודה ההדלקה היא מדין עונג שבת, ובשאר חדרי הבית ההדלקה היא מדין כבוד שבת (תוספת שבת רסג א, שו"ת בית הלוי א א). ארבעה חלקים יש בפרק זה, א, דיני הפתילות והשמנים הראויים להדליק בהם בשבת ובחנוכה, ב, איך יזהר שלא יבוא לידי גרמת כיבוי, ג, אם כיבה אימתי חייב ומתי פטור, ד, שמצות הדלקת הנר מסורה לנשים, וראוי לאנשים להזהיר עליה (מאירי).

מְשֻׁנָּה. וּבִמָּה אֵין מְדַלְקִין, שבפתילות אלו האש אינה נאחזת היטב, וכן שמנים אלו אינם נמשכים אחר הפתילה כמבואר להלן (כא, א), ושמה יבוא להטות את הנר בשבת (רש"י שם). ויש שפירש, שאין להדליק בהם שמא אור הנר יהיה קלוש ויעדיף לשבת בחושך מאשר לשבת באור קלוש זה, ולא יקיים מצות הדלקת הנר בשבת (פיה"מ לרמב"ם). ואם אין לו נר כשר, לטעם הראשון שחוששים שמא יטה אסור להדליק בנר פסול, אך לטעם השני שחוששים שמא יתחנו ויצא, כשאין לו נר אחר עדיף להדליק נר שאינו מאיר היטב מלשבת בחושך (ראש יוסף, בית הלוי עה"ת עניני חנוכה ד"ה בגמרא היא, וראה שם בבית הלוי שגם הרמב"ם מודה לטעמו של רש"י). ■ להלכה, גם כשאין לו פתילות ושמנים אחרים, אין מדליקים בשמנים אלו שמא יטה (ביאה"ל רסד, א ד"ה והשלחבת).

וְלֹא בְּשֶׁמֶן שַׁרְפָּה, שמן תרומה שנטמאת שעומד לשריפה, כמבואר להלן (כג, ב), וראה שם שנחלקו מדוע לא מדליקים בשמן זה בשבת.